

ভাৰতৰ জনজাতিসমূহ

ভাৰতৰ জনজাতিসমূহ সমগ্ৰ বিশ্বৰ একেধৰণৰ গোটৰ পৰা পৃথক। ইহঁত সমজাতীয় গোট নহয় আৰু নিজৰ ভিতৰতে বৃহত্তৰ সমাজৰ সৈতে একত্ৰিত হোৱাৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ত আছে। আন্দ্রে বেটেইলৰ মতে ভাৰতত জনজাতি আৰু সভ্যতাৰ মাজৰ মুখামুখিবোৰ আমূলভাৱে পৃথক ধৰণৰ ঐতিহাসিক পৰিস্থিতিত সংঘটিত হৈছে। জনজাতি আৰু সভ্যতাৰ সহ-অস্তিত্ব আৰু ইয়াৰ পাৰস্পৰিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ লিপিবদ্ধ ইতিহাসৰ আৰম্ভণি আৰু তাৰ আগৰ পৰাই আৰম্ভ হয়। হিন্দু সভ্যতাৰ প্ৰাপ্তত অনাদি কালৰ পৰা জনজাতি বিদ্যমান আৰু এই প্ৰাপ্তবোৰ সদায় প্ৰচলিত, অনিশ্চিত আৰু উঠা-নমা কৰি আহিছে।

হিন্দু সভ্যতাই জন আৰু জাতি নামৰ দুবিধ সম্প্ৰদায়ৰ পাৰ্থক্যত জনজাতি আৰু জাতিৰ মাজৰ পাৰ্থক্য স্বীকাৰ কৰিছিল, এটা পাহাৰ আৰু অৰণ্যৰ বিচ্ছিন্নতাত আবদ্ধ হৈ আছিল, আনটো অধিক বিশদ শ্ৰম বিভাজনৰ সৈতে গাঁও আৰু নগৰত বসতি স্থাপন কৰিছিল, The transformation জনজাতিসমূহক জাতিলৈ বিভক্ত কৰা হৈছে বুলি বহু সংখ্যক নৃতত্ত্ববিদ আৰু ইতিহাসবিদে নথিভুক্ত কৰিছে। সংগঠনৰ ধৰণ হিচাপে জনজাতিটো জাতিভিত্তিক সংগঠনৰ ধৰণতকৈ সদায় পৃথক হৈ আহিছে। কিন্তু বিবেচনা কৰিলে, ব্যক্তিগত একক হিচাপে জনজাতিসমূহক জাতিৰ পৰা পৃথক কৰাটো সদায় সহজ নহয় বিশেষকৈ প্ৰাক্তীয় অঞ্চলত যত সংগঠনৰ দুটা ধৰণ মিলি যায়।

ভাৰত পৰম্পৰাগতভাৱে বিভিন্ন সংস্কৃতি আৰু মানুহৰ ঘৰ হৈ আহিছে। বৈচিত্ৰ্যত ঐক্য ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ অন্যতম বিশিষ্ট বৈশিষ্ট্য। বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ জনসংখ্যাৰ ভিতৰত এটা উল্লেখযোগ্য অংশ জনজাতীয় জনজাতি, ভূমিৰ মূল বাসিন্দা'ৰে গঠিত। ভাৰতৰ জনজাতীয় সংস্কৃতি আৰু তেওঁলোকৰ পৰম্পৰা আৰু প্ৰথাই ভাৰতীয় সংস্কৃতি আৰু সভ্যতাৰ প্ৰায় সকলো দিশতে বিয়পি আছে। ভাৰতত যিকোনো দিশত ৫০ কিলোমিটাৰ আগবাঢ়ি যোৱাৰ পিছত প্ৰায় নতুন উপভাষা, সংস্কৃতি, আৰু বিভিন্ন মানুহ বিচাৰি পোৱা যায়। ঠিক তেনেদৰে জনজাতীয় জনসংখ্যাও অতি বৈচিত্ৰময় আৰু বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ।

জনজাতি শব্দৰ উৎপত্তি:

গ্ৰীক নগৰ-ৰাষ্ট্ৰ আৰু ৰোমান সাম্ৰাজ্যৰ আৰম্ভণিৰ গঠনৰ সময়ত "জনজাতি" শব্দটোৰ উৎপত্তি হৈছিল। যদিও 'জনজাতি' শব্দটো লেটিন শব্দ "ট্ৰিবিউছ"ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে, তাৰ পিছত ইয়াক "এটা সম্প্ৰদায় গঠন কৰা আৰু উমৈহতীয়া পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা বংশধৰ বুলি দাবী কৰা ব্যক্তিৰ দল"লৈ ৰূপান্তৰিত কৰা হৈছে। "জনজাতি" শব্দটো সাধাৰণতে "সামাজিকভাৱে সংহত একক, এটা ভূখণ্ডৰ সৈতে জড়িত, যাৰ সদস্যসকলে নিজকে ৰাজনৈতিকভাৱে স্বায়ত্তশাসিত বুলি গণ্য কৰে"ৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইউৰোপত জাতীয়তাবাদৰ উত্থানৰ লগে লগে এটা নিৰ্দিষ্ট ভূখণ্ডৰ ভিতৰত এটা নিৰ্দিষ্ট ভাষা কোৱা লোকৰ সম্প্ৰদায়ৰ সামাজিক-ৰাজনৈতিক ফলৰ এক বিশেষ পৰ্যায় বুজাবলৈ 'জনজাতি' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। ইউৰোপীয় বাক্যাংশত বংশ, জনজাতি আৰু জাতিয়ে জাতিত্বৰ দিশত উদাৰবাদী যাত্ৰাৰ একেৰাহে পৰ্যায়ক বুজাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

ইম্পেৰিয়েল গেজেটিয়াৰ অৱ ইণ্ডিয়া, ১৯১১। জনগোষ্ঠীক “এটা সাধাৰণ নাম বহন কৰা, সাধাৰণ উপভাষা কোৱা, উমৈহতীয়া ভূখণ্ড দখল কৰা বা দখল কৰা বুলি কোৱা পৰিয়ালৰ সংকলন” বুলি সংজ্ঞায়িত কৰা হৈছে আৰু সাধাৰণতে ই এণ্ডোগেমাছ নহয় যদিও মূলতঃ ই এনেকুৱা হ’ব পাৰে। ৰোমানসকলৰ বাবে এই জনগোষ্ঠীটো আছিল এক ৰাজনৈতিক বিভাজন। ভাৰতৰ জনজাতিবোৰ অঞ্চল, ভাষা, ৰীতি-নীতি, সংস্কৃতি, ধৰ্ম, বৰ্ণগত বৈশিষ্ট্য ইত্যাদিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি ইটোৱে সিটোৰ পৰা পৃথক। প্ৰায়ে এটা জনগোষ্ঠীৰ সুকীয়া উপভাষা আৰু সুকীয়া সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্য থাকে।

জনজাতিৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা

জনজাতি হৈছে এটা সামাজিক গোট, যিয়ে এটা নিৰ্দিষ্ট ভৌগোলিক অঞ্চল দখল কৰে। ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে সাংস্কৃতিক একাকাৰীতা আৰু এক ঐক্যবদ্ধ সামাজিক সংগঠন। জনজাতিসমূহৰ পৰিচয় আৰু সংস্কৃতি প্ৰাকৃতিক সম্পদ আৰু তেওঁলোকে বাস কৰা পৰিবেশৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত। জনজাতিক সাধাৰণতে প্ৰাক-সাক্ষৰ লোকৰ সামাজিক বিভাজন বুলি সংজ্ঞায়িত কৰা হয়। এটা জনগোষ্ঠীক একেটা পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা অহা প্ৰজন্মৰ শৃংখলা বুলিও সংজ্ঞায়িত কৰিব পাৰি। জনজাতীয়সকলে নিজকে কোনো বিশেষ পৌৰাণিক পূৰ্বপুৰুষৰ বংশধৰ বুলি দাবী কৰে।

সাংস্কৃতিক নৃতত্ত্ববিদসকলে সাংস্কৃতিকভাৱে সমজাতীয় সামাজিক সংগঠনৰ এককত “জনজাতি” শব্দটো প্ৰয়োগ কৰে। এই এককটো সাধাৰণতে একাধিক আত্মীয়তা গোটৰে গঠিত, যেনে; পৰিয়াল, বংশ বা বংশ। এই গোটসমূহৰ ভিতৰত বিবাহ (এণ্ডোগেমি) সাধাৰণতে নিষিদ্ধ। অন্তঃপ্ৰজননৰ ওপৰত নিষেধাজ্ঞা আছে। বহিঃবিবাহ বা অন্য আত্মীয়তা গোটৰ ব্যক্তিৰ সৈতে বিবাহ সাধাৰণতে সমৰ্থন কৰা হয়। জনজাতিসমূহ সাধাৰণতে একক ৰাজনৈতিক সত্তাত সংগঠিত হয়, যাৰ ভিতৰত এক উমৈহতীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ অস্তিত্ব আছে।

জনগোষ্ঠীক ৰাজনৈতিক সাংগঠনিক শব্দ বুলিও বুজা যায় যিয়ে ভূখণ্ড, ভাষা, সাংস্কৃতিক ইতিহাস আৰু সাধাৰণতে কোনো ধৰণৰ আত্মীয়তা ভাগ কৰা লোকৰ গোটক বুজায়। জনজাতীয় গোটৰ স্তৰত সাধাৰণতে কোনো চৰকাৰী নেতা নাথাকে। নেতৃত্ব সাধাৰণতে উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে পোৱা যায়। কোনো বিশেষ পৰিস্থিতিৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ দক্ষতাৰ বাবে নিৰ্বাচিত হোৱা অস্থায়ী নেতাও আছে, যিসকলৰ সাধাৰণতে কাৰো ওপৰত কোনো কৰ্তৃত্ব নাথাকে। তেওঁলোকে পৰামৰ্শ দিব পাৰে আৰু সাধাৰণতে শুনা যায়, যদিও সকলো সময়তে শুনাটো বাধ্যতামূলক নহয়।

“জনজাতি” শব্দটো যিকোনো অপশ্চিমীয়া বা খিলঞ্জীয়া সমাজক বুজাবলৈও ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। কিছুমান সমাজ বিজ্ঞানীয়ে এই শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰি বহুলাংশে আত্মীয়তাৰ ভিত্তিত সংগঠিত সমাজ, বিশেষকৈ কৰ্পৰেট বংশৰ গোটক বুজায়। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু ভাৰতৰ দৰে কিছুমান দেশত জনজাতিসকলক খিলঞ্জীয়া বুলি কোৱা হয়, আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা আইনী স্বীকৃতি আৰু সীমিত স্বায়ত্তশাসন প্ৰদান কৰা হৈছে।

অনুসূচিত জনজাতিৰ অৰ্থ

অনুসূচিত জনজাতি শব্দটো প্ৰথমে ভাৰতৰ সংবিধানত আবিৰ্ভাৱ হৈছিল। অনুচ্ছেদ ৩৬৬ (২৫)ত অনুসূচিত জনজাতিসমূহক “এই সংবিধানৰ উদ্দেশ্যে অনুসূচিত জনজাতি বুলি ৩৪২ অনুচ্ছেদৰ অধীনত অনুসূচিত জনজাতি বুলি গণ্য কৰা জনজাতি বা জনজাতীয় সম্প্ৰদায় বা এনে জনজাতি বা জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ৰ অংশ বা ভিতৰৰ গোট” বুলি সংজ্ঞায়িত কৰা হৈছিল। তলত পুনৰুত্পাদন কৰা ৩৪২ নং অনুচ্ছেদত অনুসূচিত জনজাতিৰ নিৰ্দিষ্টকৰণৰ ক্ষেত্ৰত মানি চলিবলগীয়া পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে।

অনুচ্ছেদ ৩৪২ অনুসূচিত জনজাতি: যিকোনো ৰাজ্য বা কেন্দ্ৰীয় ভূখণ্ডৰ ক্ষেত্ৰত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাজহুৱা অধিসূচনাৰ জৰিয়তে তাত থকা ৰাজ্যপালৰ সৈতে আলোচনা কৰাৰ পিছত জনজাতি বা জনজাতীয় সম্প্ৰদায় বা জনজাতি বা ভিতৰৰ অংশ বা গোটসমূহ নিৰ্দিষ্ট কৰিব পাৰে এই সংবিধানৰ উদ্দেশ্যে সেই ৰাজ্য বা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ সম্পৰ্কত অনুসূচিত জনজাতি বুলি গণ্য কৰা হ'ব।

সংসদে আইন অনুসৰি দফা (১)ৰ অধীনত জাৰি কৰা অধিসূচনাত উল্লেখ কৰা অনুসূচিত জনজাতিৰ তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত বা বাদ দিব পাৰে যিকোনো জনজাতি বা জনজাতি সম্প্ৰদায় বা যিকোনো জনজাতি বা জনজাতি সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰৰ অংশ বা গোট, কিন্তু পূৰ্বতে কোৱাৰ বাহিৰে, অধীনত জাৰি কৰা অধিসূচনা উক্ত দফাটোৰ কোনো পৰৱৰ্তী অধিসূচনাৰ দ্বাৰা পৰিৱৰ্তন কৰা নহ'ব।

এটা সম্প্ৰদায়ৰ নিৰ্দিষ্টকৰণৰ বাবে অনুসৰণ কৰা মাপকাঠী, কিয়নো অনুসূচিত জনগোষ্ঠীসমূহ আদিম বৈশিষ্ট্য, স্বকীয় সংস্কৃতি, ভৌগোলিক বিচ্ছিন্নতা, সামগ্ৰিকভাৱে সম্প্ৰদায়ৰ সৈতে সংস্পৰ্শলৈ অহা লাজ আৰু পিছপৰাৰ ইংগিত। এই মাপকাঠী সংবিধানত বানান কৰা হোৱা নাই যদিও সুপ্ৰতিষ্ঠিত হৈ পৰিছে।

সহজ ভাষাত ক'বলৈ গ'লে যিবোৰ জনজাতি সংবিধানত তালিকাভুক্ত হৈছে সেইবোৰক অনুসূচিত জনজাতি বুলি জনা যায়।

জনগোষ্ঠীৰ মূল সংজ্ঞা তলত দিয়া হ'ল:

১) জি. এছ. ঘূৰীৰ মতে, অনুসূচিত জনজাতিসকলক 'আদিবাসী' বুলিও কোৱা নহয়, 'আদিবাসী' বুলিও কোৱা নহয়, নিজেও তেওঁলোকক এটা শ্ৰেণী হিচাপে গণ্য কৰা নহয়। সামগ্ৰিকভাৱে তেওঁলোকক অনুসূচিত জাতিৰ সৈতে একেলগে গণ্য কৰা হয় আৰু অধিক পিছপৰা শ্ৰেণীৰ এটা গোট হিচাপে কল্পনা কৰা হয়।”

২) ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৩৪১-৩৪২ অনুচ্ছেদত উল্লেখ আছে যে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে “ৰাজহুৱা অধিসূচনাৰ জৰিয়তে জনজাতি বা জনজাতি সম্প্ৰদায় বা জনজাতি বা জনজাতি সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰৰ অংশ বা গোটসমূহ নিৰ্দিষ্ট কৰিব পাৰে যিবোৰ এই সংবিধানৰ উদ্দেশ্যে অনুসূচিত জনজাতি বুলি গণ্য কৰা হ'ব”।

৩/ ডব্লিউ জে পেৰীয়ে জনগোষ্ঠীক এনেদৰে সংজ্ঞায়িত কৰিছে, “এটা সাধাৰণ উপভাষা কোৱা আৰু উমৈহতীয়া ভূখণ্ডত বাস কৰা এটা গোট।

৪) বগাৰ্ডাছৰ মতে, “ৰক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা, তেজৰ সম্পৰ্কৰ বান্ধোন আৰু উমৈহতীয়া ধৰ্মৰ শক্তিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি জনজাতীয় গোট হিচাপে জনজাতি।”

৫) ডি.এন.মজুমদাৰে জনগোষ্ঠীক সংজ্ঞায়িত কৰিছে, “এটা সাধাৰণ নাম বহন কৰা পৰিয়ালৰ গোটৰ ওপৰত পৰিয়ালৰ সংকলন হিচাপে যাৰ সদস্যসকলে একেটা ভূখণ্ড দখল কৰে, একে ভাষা কয় আৰু বিবাহ, বৃত্তি বা বৃত্তিৰ সম্পৰ্কে কিছুমান নিষেধাজ্ঞা পালন কৰে আৰু এটা ভালকৈ নিযুক্ত কৰা গঢ় লৈ উঠে পাৰস্পৰিকতা আৰু বাধ্যবাধকতাৰ পাৰস্পৰিকতাৰ ব্যৱস্থা।”

৬) কমলা দেৱী চট্টোপাধ্যায়ে জনগোষ্ঠীক সংজ্ঞায়িত কৰিছে, “সাধাৰণতে এটা নিৰ্দিষ্ট অঞ্চল, উপভাষা, সাংস্কৃতিক সমতা আৰু একত্ৰিত সামাজিক সংগঠন থকা সামাজিক গোট হিচাপে। ইয়াত কেইবাটাও উপগোট অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে।”

৭) নৃতত্ত্বৰ অভিধানে “জনজাতিক সাধাৰণতে সামাজিক ক্ষেত্ৰ, উপভাষা, সাংস্কৃতিক একাকাৰীতা আৰু একত্ৰিত সামাজিক সংগঠন থকা এটা সামাজিক গোট হিচাপে সংজ্ঞায়িত কৰিছে। ইয়াত চিবছ বা গাঁৱৰ দৰে কেইবাটাও উপগোট অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে।”

৮) ৰালফ লিণ্টনৰ মতে, “ট্ৰাইব হৈছে সংলগ্ন ভূখণ্ড বা ভূখণ্ড দখল কৰা আৰু সংস্কৃতিৰ অসংখ্য সাদৃশ্য, সম্বন্ধই যোগাযোগ আৰু আগ্ৰহৰ এটা নিৰ্দিষ্ট সম্প্ৰদায়ৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা ঐক্যৰ অনুভূতি থকা বন্ধনৰ এটা গোট।”

৯) ইম্পেৰিয়েল গেজেটিয়াৰ অৱ ইণ্ডিয়াৰ মতে, “ট্ৰাইব হৈছে এক উমৈহতীয়া নাম বহন কৰা, সাধাৰণ উপভাষা কোৱা, উমৈহতীয়া ভূখণ্ড দখল কৰা বা দখল কৰা বুলি কোৱা আৰু সাধাৰণতে এণ্ড'গেমছ নহয়, যদিও প্ৰথমে সেয়া হয়তো তেনেকুৱাই আছিল।”

ওপৰৰ বৰ্ণনাৰ ভিত্তিত কব পাৰি যে জনজাতিৰ ধাৰণাটোক আৰু অধিক সংজ্ঞায়িত কৰা হৈছে যে ভূখণ্ডীয় সংযোগ থকা, এণ্ড'গামছ, কোনো কাৰ্য্য বিশেষীকৰণ নথকা, জনজাতীয় বিষয়াৰ দ্বাৰা শাসিত, বংশগত বা অন্যান্য, ভাষা বা উপভাষাত একত্ৰিত, অন্য জনজাতি বা জাতিৰ সৈতে সামাজিক দূৰত্বক স্বীকৃতি দি, জাতি গঠনত কৰা দৰে কোনো সামাজিক অবলোকুই তেওঁলোকৰ লগত সংলগ্ন নোহোৱাকৈ, জনজাতীয় পৰম্পৰা, বিশ্বাস আৰু ৰীতি-নীতি অনুসৰণ কৰি, বিদেশী উৎসৰ পৰা অহা ধাৰণাসমূহৰ স্বাভাৱিককৰণৰ প্ৰতি অলিবাৰী, সৰ্বোপৰি জাতিগত একাকাৰতাৰ প্ৰতি সচেতন আৰু ভূখণ্ডীয় সংহতি।

জনজাতিৰ বৈশিষ্ট্য:

কিন্তু জনগোষ্ঠীটোৰ বিভিন্ন কৌৰিয়েল বৈশিষ্ট্যৰ বাবে জনগোষ্ঠীৰ বৈশিষ্ট্য বুলি ধৰিব পৰা কিছুমান বিন্দু বিকশিত কৰাটো কঠিন, যদিও ইয়াত তলত দিয়া কিছুমান বিন্দু বিকশিত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে যিয়ে ধাৰণাটো বুজিবলৈ সহায় কৰিব জনগোষ্ঠীক উন্নত ধৰণেৰে:

১) **নিৰ্দিষ্ট উমৈহতীয়া ভূ-প্ৰকৃতি:** জনজাতীয় লোকসকলে চিনাক্ত কৰা ভূ-প্ৰকৃতিৰ ভিতৰত বাস কৰে আৰু সেই অঞ্চল দখল কৰা এটা বিশেষ জনগোষ্ঠীৰ সকলো সদস্যৰ বাবে ই এক উমৈহতীয়া স্থান। উমৈহতীয়া কিন্তু নিৰ্দিষ্ট বাসস্থানৰ অভাৱত জনজাতীয় জীৱনৰ আন আন বৈশিষ্ট্য, যেনে সাধাৰণ ভাষা, জীৱন-ধাৰণৰ পদ্ধতি আৰু সম্প্ৰদায়ৰ আৱেগ আদি আদিবাসীয়ে হেৰুৱাব।

২) **ঐক্যবোধ:** যদিহে আৰু যেতিয়ালৈকে, কোনো বিশেষ অঞ্চলত বাস কৰা আৰু সেই অঞ্চলটোক উমৈহতীয়া বাসস্থান হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা এটা গোটৰ ঐক্যবোধ (আমি-অনুভৱ) নাথাকে, তেতিয়ালৈকে ইয়াক জনজাতি বুলি ক'ব নোৱাৰি। প্ৰকৃত জনজাতীয় জীৱনৰ বাবে ঐক্যবোধ এক অপৰিৱৰ্তনীয় প্ৰয়োজনীয়তা। শান্তি আৰু যুদ্ধৰ সময়ত জনজাতিৰ ঐক্যবোধৰ ওপৰত জনগোষ্ঠীৰ অস্তিত্বই নিৰ্ভৰ কৰে।

৩) **অন্তঃবিবাহীগোট:** জনজাতীয় লোকে সাধাৰণতে নিজৰ জনগোষ্ঠীৰ বাহিৰত বিবাহ নকৰে আৰু জনগোষ্ঠীৰ ভিতৰত বিবাহক অতিশয় শলাগ লয় আৰু বহুত শলাগ লয়। কিন্তু গতিশীলতাৰ শক্তিৰ পিছত হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ জৰুৰী প্ৰভাৱে আদিবাসীসকলৰ মনোভাৱো সলনি কৰি পেলাইছে আৰু এতিয়া, আন্তঃজনজাতি বিবাহ অধিক সাধাৰণ হৈ পৰিছে।

৪) **সাধাৰণ উপভাষা:** এটা জনগোষ্ঠীৰ সদস্যসকলে সাধাৰণ উপভাষাত নিজৰ মতামত বিনিময় কৰে। এই উপাদানে তেওঁলোকৰ ঐক্যবোধক আৰু অধিক শক্তিশালী কৰে।

৫) **ৰক্ত-সম্পৰ্কৰ সম্পৰ্ক:** ৰক্ত-সম্পৰ্ক হৈছে জনজাতীয়সকলৰ মাজত ঐক্যৰ ভাৱ জগাই তোলা আটাইতকৈ ডাঙৰ বন্ধন আৰু শক্তিশালী শক্তি।

৬) **সুৰক্ষা সজাগতা:** জনজাতীয় লোকসকলক অনুপ্ৰৱেশ আৰু অনুপ্ৰৱেশৰ পৰা সদায় সুৰক্ষাৰ প্ৰয়োজন আৰু ইয়াৰ বাবে একক ৰাজনৈতিক কৰ্তৃত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয় আৰু সকলো ক্ষমতা এই কৰ্তৃত্বৰ হাতত ন্যস্ত কৰা হয়। জনজাতিৰ সুৰক্ষা ৰাজনৈতিক কৰ্তৃত্ব ভোগ কৰা ব্যক্তিজনৰ দক্ষতা আৰু মানসিক শক্তিৰ ওপৰত এৰি দিয়া হয়। জনজাতীয় প্ৰধানজনক জনজাতীয় সমিতিৰ দ্বাৰা সহায় কৰা হয়, আকস্মিক পৰিস্থিতিৰ ক্ষেত্ৰত। জনজাতি কেইবাটাও সৰু সৰু গোটত বিভক্ত আৰু প্ৰতিটো গোটৰ নেতৃত্বত থাকে নিজৰ নিজৰ নেতা। এটা গোটৰ মুখীয়ালে জনজাতীয় মুখীয়ালৰ পৰা পোৱা নিৰ্দেশনা অনুসৰি কাম কৰে।

৭) **সুকীয়া ৰাজনৈতিক সংগঠন:** প্ৰতিটো জনগোষ্ঠীৰ নিজস্ব সুকীয়া ৰাজনৈতিক সংগঠন থাকে যিয়ে জনজাতীয় লোকৰ স্বাৰ্থ চোৱাচিতা কৰে। সমগ্ৰ ৰাজনৈতিক কৰ্তৃত্ব এজন জনজাতীয় মুখীয়ালৰ হাতত নিহিত হৈ আছে। কোনো কোনো জনগোষ্ঠীত জনজাতিৰ স্বাৰ্থত জনজাতি প্ৰধানক তেওঁৰ কাম-কাজ সম্পাদন কৰাত সহায় কৰিবলৈ জনজাতি সমিতিৰ অস্তিত্ব থাকে।

৮) **উমৈহতীয়া সংস্কৃতি:** এটা জনগোষ্ঠীৰ উমৈহতীয়া সংস্কৃতি ঐক্য, উমৈহতীয়া ভাষা, উমৈহতীয়া ধৰ্ম, উমৈহতীয়া ৰাজনৈতিক সংগঠনৰ ভাৱৰ পৰাই উদ্ভৱ হয়। সাধাৰণ সংস্কৃতিয়ে জনজাতীয়সকলৰ মাজত একাকাৰ জীৱনৰ সৃষ্টি কৰে।

৯) **আত্মীয়তাৰ গুৰুত্ব:** আত্মীয়তাই জনজাতীয় সামাজিক সংগঠনৰ ভিত্তি গঠন কৰে। বেছিভাগ জনগোষ্ঠীকে বহিঃবিবাহিত বংশ আৰু বংশত বিভক্ত। জনজাতীয়সকলৰ মাজত বিবাহ জনজাতীয় অন্তৰ্বিবাহৰ শাসনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হয়। বিবাহক চুক্তি হিচাপে গণ্য কৰা হয় আৰু বিবাহ বিচ্ছেদ আৰু পুনৰ বিবাহৰ ওপৰত কোনো নিষেধাজ্ঞা নাই।

১০) **সমতাবাদী মূল্যবোধ:** জনজাতীয় সামাজিক সংগঠন সমতাবাদী নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠিছে। এইদৰে জাতি ব্যৱস্থা বা লিংগভিত্তিক বৈষম্যৰ দৰে কোনো প্ৰতিষ্ঠানিক বৈষম্য নাই। এইদৰে পুৰুষ আৰু মহিলাই সমান মৰ্যাদা আৰু স্বাধীনতা লাভ কৰিছিল। অৱশ্যে উচ্চ সামাজিক মৰ্যাদা লাভ কৰা, ৰাজনৈতিক ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰা আৰু ধন-সম্পত্তিৰ অধিকাৰী জনজাতীয় মুখীয়াল বা জনজাতীয় ৰজাৰ ক্ষেত্ৰত কিছু মাত্ৰাৰ সামাজিক বৈষম্য পোৱা যাব পাৰে।

১১) **প্ৰাথমিক ধৰ্মৰ প্ৰকাৰ:** জনজাতিসকলে কিছুমান বিশেষ মিথ আৰু এটা আদিম প্ৰকাৰৰ ধৰ্মত বিশ্বাস কৰে। তদুপৰি তেওঁলোকে জনগোষ্ঠীৰ সদস্যসকলৰ সৈতে বহুসময় সম্পৰ্ক থকা বস্তুসমূহক বুজাই দিয়া টোটেমত বিশ্বাস কৰে।

ৰবাৰ্ট গুডলেণ্ডে জনজাতীয় লোকসকলৰ তলত দিয়া বৈশিষ্ট্যসমূহ দিছে:

(ক) ভৌগোলিক বিচ্ছিন্নতা বা অৰ্ধ-বিচ্ছিন্নতা;

(খ) জাতীয় সমাজত অসংস্কৃতিকৃত বা আংশিকভাৱে সাংস্কৃতিক;

(গ) ৰাষ্ট্ৰীয় অৰ্থনৈতিক ব্যৱস্থাৰ পৰা বহুলাংশে বা সম্পূৰ্ণৰূপে স্বাধীন;

(ঘ) জাতীয় সমাজৰ পৰা জাতিগত স্বকীয়তা;

(ঙ) তেওঁলোকৰ, নিৰ্দিষ্ট পৰিৱেশৰ ওপৰত কঠোৰভাৱে নিৰ্ভৰশীল অৰ্থনৈতিক ভিত্তি;

(চ) নেতৃত্বৰ অধিকাৰী কিন্তু অধিক জাতীয় প্ৰতিনিধিত্ব নথকা, আৰু ৰাজনৈতিক অধিকাৰ কম, যদিওবা আছে।

সামৰণিত ক'ব পাৰি যে জনজাতিসমূহৰ বৈশিষ্ট্য কেনেকৈ সৰ্বোত্তমভাৱে নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি সেই লৈ ব্যাপক বিতৰ্ক হৈছে। ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰাক-ৰাষ্ট্ৰীয় জনজাতি আৰু সমসাময়িক জনজাতিৰ মাজত অনুভূত পাৰ্থক্য, আৰু সাংস্কৃতিক বিৱৰ্তন আৰু ঔপনিৱেশিকতাবাদক লৈ হোৱা বিতৰ্কও অন্তৰ্ভুক্ত। সাধাৰণতে অনুভৱ কৰা হয় যে জনজাতিসমূহে আধুনিক ৰাষ্ট্ৰতকৈ পূৰ্বৰ, আৰু অধিক "প্ৰাকৃতিক" জীৱনশৈলী প্ৰতিফলিত কৰে। জনজাতিসমূহে আদিম সামাজিক সম্পৰ্কসমূহে ৰক্ষা কৰে, আৰু ইয়াক একেলগে ৰখা এটা বন্ধন আছে। জনজাতিসমূহ পেৰচিয়াল বা সংকীৰ্ণ মনৰ যদিও সমজাতীয় আৰু সুস্থিৰ।

বিশ্বাস কৰা হয় যে সমসাময়িক বেছিভাগ জনজাতিৰে উৎপত্তি ৰাজ্যৰ পূৰ্বৰ জনজাতিত নহয়, বৰঞ্চ প্ৰাক-ৰাজ্যৰ বেণ্ডতহে। "গৌণ" জনজাতি বুলিও কোৱা এই জনজাতীয় গোটবোৰ আচলতে ৰাষ্ট্ৰ সম্প্ৰসাৰণৰ আধুনিক উৎপাদন হিচাপেই আহিছিল। এইটো সম্ভৱতঃ তেতিয়া কৰা হৈছিল যেতিয়া ৰাজ্যসমূহে জনজাতীয় অঞ্চলসমূহক বৰ্ধিত প্ৰশাসনিক আৰু অৰ্থনৈতিক অঞ্চল হিচাপে গণ্য কৰিছিল, যিহেতু প্ৰত্যক্ষ ৰাজনৈতিক নিয়ন্ত্ৰণ অতি ব্যয়বহুল আছিল।

তদুপৰি ৰাজ্যসমূহে মানুহক স্পষ্টভাৱে সীমাবদ্ধ আৰু কেন্দ্ৰীভূত ৰাজনীতি গঠন কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰিব, যিয়ে উদ্ভৱৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে, আৰু চুবুৰীয়া ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনোৱা নেতৃত্ব থাকিব। এনে ৰাষ্ট্ৰ নীতিৰ উদাহৰণ আমেৰিকা বা ব্ৰিটিছ ভাৰতৰ অনুসূচীত জনজাতিবোৰত দেখা যায়। গৌণ জনজাতিসমূহৰ বিকাশৰ আন এটা উপায় আছিল ৰাষ্ট্ৰ সম্প্ৰসাৰণৰ বিৰুদ্ধে নিজকে ৰক্ষা কৰিবলৈ বেণ্ডসমূহে নিজকে সংগঠিত গোটত গঠন কৰা।

জনজাতিসমূহৰ পৰিৱৰ্তিত প্ৰৱণতা

জনজাতিসমূহ দেশৰ বৈচিত্ৰময় সাংস্কৃতিক কাপোৰৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংশ হৈ আহিছে, পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতি আৰু ভাষাৰ চহকী টেপেস্ত্ৰীত অৰিহণা যোগাইছে।

বছৰ বছৰ ধৰি বিভিন্ন সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক কাৰকৰ বাবে এই খিলঞ্জীয়া জনগোষ্ঠীসমূহৰ যথেষ্ট পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। এই টোকাটোত ভাৰতৰ জনজাতিসমূহৰ পৰিৱৰ্তিত ধাৰাসমূহৰ সন্ধান কৰা হৈছে। জীৱনশৈলী, অৰ্থনীতি, শিক্ষা, আৰু সাংস্কৃতিক সংৰক্ষণৰ দৰে মূল দিশসমূহৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা। ভাৰতত জনজাতিসমূহৰ পৰিৱৰ্তিত ধাৰাসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ বিবেচনা কৰিব পৰা কিছুমান ক্ষেত্ৰ তলত উল্লেখ কৰা হল:

১) অৰ্থনৈতিক পৰিৱৰ্তন: শেহতীয়াকৈ তলত দিয়া অৰ্থনৈতিক পৰিৱৰ্তন দেখা গৈছে:

পৰম্পৰাগত বৃত্তি: ভাৰতৰ বহু জনগোষ্ঠীয়ে পৰম্পৰাগতভাৱে জীৱিকাৰ বাবে কৃষি, চিকাৰ, গোট খোৱাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি আহিছে। কিন্তু দ্রুত নগৰায়ন আৰু বিশ্বায়নৰ লগে লগে বিকল্প জীৱিকাৰ দিশত লক্ষণীয় পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। কিছুমান জনগোষ্ঠীয়ে অকৃষিভিত্তিক কাম যেনে হস্তশিল্প, পৰ্যটন, ক্ষুদ্ৰ ব্যৱসায় আদিক আকোৱালি লৈছে। মাত্ৰ কেইজনমান জনজাতীয় (মানুহ)হে বাকী আছে যিয়ে নিজৰ পৰম্পৰাগত বৃত্তি চৰ্চা কৰি আছে।

ভূমি আৰু সম্পদৰ বিবাদ: ঔদ্যোগিক আৰু উন্নয়নমূলক প্ৰকল্পৰ বাবে জনজাতীয় ভূমি বেদখল কৰাৰ ফলত প্ৰাকৃতিক সম্পদক লৈ সংঘাতৰ সৃষ্টি হৈছে। ইয়াৰ ফলত বহু জনগোষ্ঠীয়ে নতুন অৰ্থনৈতিক কাৰ্যকলাপৰ লগত খাপ খাবলৈ বাধ্য হৈছে, যাৰ ফলত প্ৰায়ে তেওঁলোকৰ পৰম্পৰাগত জীৱনশৈলী হেৰুৱাবলগীয়া হৈছে।

২) শিক্ষা আৰু সজাগতা: শৈক্ষিক আৰু সজাগতা সম্পৰ্কীয় তলত দিয়া পৰিৱৰ্তনসমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰা হৈছে:

শিক্ষাৰ সুবিধা: শিক্ষাৰ সুবিধা উন্নত কৰাৰ প্ৰচেষ্টাই বহু জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ৰ ওপৰত ইতিবাচক প্ৰভাৱ পেলাইছে। চৰকাৰী পদক্ষেপ আৰু বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহে জনজাতীয় আৰু অজনজাতীয় জনসংখ্যাৰ মাজত শৈক্ষিক ব্যৱধান হ্ৰাস কৰি দুৰ্গম জনজাতীয় অঞ্চলত বিদ্যালয় স্থাপনৰ দিশত কাম কৰি আছে।

খিলঞ্জীয়া জ্ঞান সংৰক্ষণ: শিক্ষাৰ সুবিধা বৃদ্ধি পোৱাৰ পাছতো থলুৱা জ্ঞানৰ পাতল হোৱাক লৈ চিন্তাৰ সৃষ্টি হৈছে। জনজাতীয় সংস্কৃতিৰ সংৰক্ষণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ পৰম্পৰাগত প্ৰজ্ঞাক আনুষ্ঠানিক শিক্ষা ব্যৱস্থাত একত্ৰিত কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলোৱা হৈছে।

৩) সামাজিক পৰিৱৰ্তন: সামাজিক পৰিৱৰ্তন মানে, সামাজিক সম্পৰ্কৰ নেটৱৰ্কত পৰিৱৰ্তন। বৰ্তমান সময়ত আদিবাসীসকলৰ সামাজিক জীৱনত তলত উল্লেখ কৰা পৰিৱৰ্তন দেখা গৈছে:

লিংগ ভূমিকা: অৰ্থনৈতিক কাৰ্যকলাপ আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত মহিলাৰ অৱদানৰ স্বীকৃতি বৃদ্ধিৰ লগে লগে জনজাতীয়সমূহৰ ভিতৰত পৰম্পৰাগত লিংগ ভূমিকাসমূহৰ বিকাশ ঘটিছে। কিন্তু লিংগভিত্তিক হিংসা আৰু বৈষম্যৰ দৰে প্ৰত্যাহ্বান এতিয়াও আছে।

প্ৰব্ৰজন: চহৰ অঞ্চলত অৰ্থনৈতিক সুযোগৰ বাবে জনজাতীয় জনগোষ্ঠীৰ মাজত আভ্যন্তৰীণ প্ৰব্ৰজন ঘটিছে। ব্যক্তি আৰু পৰিয়ালে নগৰীয়া জীৱনশৈলীৰ লগত খাপ খুৱাই লোৱাৰ লগে লগে ইয়াৰ প্ৰভাৱ সাংস্কৃতিক পৰিচয়ৰ ওপৰত পৰে।

সাংস্কৃতিক সংৰক্ষণ আৰু পুনৰুজ্জীৱন: সাংস্কৃতিক সংৰক্ষণ আৰু পুনৰুজ্জীৱনৰ সৈতে জড়িত প্ৰথাসমূহ তলত দিয়া ধৰণে পৰিৱৰ্তন হৈছে:

সাংস্কৃতিক উৎসৱ আৰু অনুষ্ঠান: বহু জনগোষ্ঠীয়ে নিজৰ অনন্য পৰম্পৰা প্ৰদৰ্শন আৰু সংৰক্ষণৰ বাবে স্থানীয় আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ সাংস্কৃতিক উৎসৱ আৰু অনুষ্ঠানত সক্ৰিয়ভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ৰ মাজত গৌৰৱ আৰু পৰিচয়ৰ ভাৱ গঢ়ি তোলাত সহায় হয়।

ডিজিটেল সংযোগ: প্ৰযুক্তিৰ আগমনৰ ফলত জনজাতীয় ভাষা, লোককথা, আচাৰ-অনুষ্ঠানৰ নথিপত্ৰ আৰু সংৰক্ষণৰ সুবিধা হৈছে। বিচ্ছিন্ন জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ক সংযোগ কৰা আৰু সাংস্কৃতিক বিনিময়ক প্ৰসাৰিত কৰাত ছ'চিয়েল মিডিয়া আৰু অনলাইন প্লেটফৰ্মে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

৪) চৰকাৰী নীতি: চৰকাৰৰ (কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য) নিম্নলিখিত নীতিয়ে জনজাতীয় লোকৰ জীৱনত পৰিৱৰ্তন আনিছে:

সংৰক্ষণ নীতি: সঁহাৰিমূলক ব্যৱস্থা আৰু সংৰক্ষণকে ধৰি চৰকাৰী নীতিৰ লক্ষ্য হৈছে জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ক শিক্ষা আৰু কৰ্মসংস্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত সমান সুযোগ প্ৰদান কৰি উন্নীত কৰা।

বন অধিকাৰ আইন: বন অধিকাৰ আইনখনে জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ৰ বনভূমি আৰু সম্পদৰ ওপৰত অধিকাৰক স্বীকৃতি দিয়ে, তেওঁলোকক নিজৰ পৰম্পৰাগত ভূখণ্ড সুৰক্ষিত আৰু পৰিচালনাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰে।

ভাৰতত জনজাতিসমূহৰ পৰিৱৰ্তিত ধাৰাসমূহে অৰ্থনৈতিক, সামাজিক, আৰু ৰাজনৈতিক কাৰকৰ জটিল আন্তঃক্ৰিয়াক প্ৰতিফলিত কৰে। কিছুমান পৰিৱৰ্তনে পৰম্পৰাগত জীৱনশৈলীৰ প্ৰতি প্ৰত্যাহ্বানৰ সৃষ্টি কৰিলেও অভিযোজন আৰু সাংস্কৃতিক সংৰক্ষণৰ মাজত ভাৰসাম্য ৰক্ষাৰ প্ৰচেষ্টা চলোৱা হৈছে। ভাৰতৰ জনজাতীয় জনসংখ্যাৰ মংগল আৰু সাংস্কৃতিক সমৃদ্ধি নিশ্চিত কৰাৰ বাবে বহনক্ষম উন্নয়ন, সৰ্বাংগীন নীতি, আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ৰ সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।